

نقش مادران امروزی در تربیت دینی با رویکرد سیره حضرت زهرا (س)

فاطمه بحرانی پور^۱

۱. سطح دو حوزه علمیه حضرت زینب (س)، شهرستان امیدیه، زمستان ۱۴۰۱

چکیده

بی‌تردید نقش مادران امروزی در احیای سیره حضرت زهرا (س) از مسائل بسیار مهم در تربیت نسل جامعه اسلامیست به گونه‌ای که اگر یک مادر بر اساس اصول تربیتی رفتار نماید، این الگوی تربیتی دینی همچون سیره حضرت زهرا (س) که یکی از موفق‌ترین سیره‌ها در تربیت فرزند سالم و موفق است، ولی بی‌توجهی به این مسئله عواقب سوئی را هم برای خانواده و اجتماع به دنبال خواهد داشت. نقش مادران امروز در این سیره برای جامعه مسلمان بسیار مهم است ولی مادران امروز چه اصول و چه نوع تربیتی را در پیش بگیرند تا در تربیت فرزند خود موفق باشند؟ بهره‌گیری از جنبه‌های مختلف تربیت فرزند اعم از تربیت جسمانی، تربیت معنوی و تربیت عاطفی، مادران را در زمینه تربیت فرزند موفق می‌کند. منابع این مقاله از کتاب‌های مربوط به سبک زندگی حضرت زهرا (س)، تربیت کودکان براساس آموزه‌های دینی به سوره حضرت زهرا (س) استخراج شده است. روش تحقیق حاضر توصیفی-تبیینی است و از منابع کتابخانه‌ای استفاده شده است. در مقاله حاضر با آگاهی از جنبه‌های مختلف تربیت فرزند و شناختن راهکارهای آن با بهره‌گیری از سیره حضرت زهرا (سلام‌الله‌علیها) می‌توان فرزندان سالمی تربیت که به دنبال آن پیشرفت جامعه را به دنبال خواهد داشت.

کلیدواژه: نقش_ مادر_ تربیت_ سیره حضرت زهرا (س)_ فرزند

مقدمه

بی‌تردید نقش مادران در تربیت فرزند خوب و سالم و با ایمان یکی از انکار ناپذیرترین مسائل برای تربیت یک جامعه اسلامی است. الگوی تربیت دینی از موفق‌ترین الگوهای تربیت فرزند است و چه الگویی موفق تر از سیره حضرت زهرا(س) که فرزندان با صلابت و شجاع، با ایمان و انسانهایی کامل را تحویل جامعه اسلامی داده است مسئله تربیت فرزند در علوم انسانی و علوم تربیتی هم مورد بررسی قرار گرفته است ولی ما می‌خواهیم نقش مادران امروزی را در سیره حضرت زهرا(س) با بهره‌گیری از آیات و روایات مورد بررسی قرار دهیم. نقش مادران در تربیت فرزندان از زمان آغاز نسل بشر روی این کره خاکی همواره از ابتلاءات جامعه است و همواره مادران در تربیت فرزندان نقش محوری داشته‌اند. متأسفانه بعضی از مادران امروزی با الگوپذیری از روش‌های غربی در تربیت فرزند، الگوی تربیتی نامناسب، فضای مجازی آزاد و رها که کنترل زیادی بر آن وجود ندارد فرزندان خود را درست تربیت نمی‌کنند و برعکس فرزندان تربیت می‌کنند که در نقطه مقابل فرزند با ایمان و شجاع قرار دارند. این مسئله ما را به تأمل وامی‌دارد که برای تربیت نسل با ایمان مقاله‌ای را اختصاص دهیم. البته محققان بعد از انقلاب اسلامی و توسعه علوم اسلامی در حوزه‌های فرهنگی و اجتماعی این مسئله را بیشتر مورد توجه قرار داده‌اند. در تحقیقات صورت گرفته در این مسئله و مقاله‌ای که در تاریخ (زمستان ۱۳۹۷) تحت عنوان اصول پرورش فضائل اخلاقی در فرزندان بر مبنای سیره تربیتی حضرت زهرا(س) توسط آقای روح الله شهرباری نگارش یافته است مسئله تربیت فرزندان را هم از جهت والدین و هم از جهت فرزندان بررسی نموده است. یعنی به این مسئله توجه ویژه‌ای داشته‌اند که مادران ابتدا باید خود را تربیت کنند تا در تربیت فرزند خود موفق باشند و سپس از جهت اصول پرورش فرزندان به ذکر موارد جزئی و کلیات بسنده شده است، در صورتی که در این مقاله می‌خواهیم این مسئله خاص را مورد بررسی قرار دهیم که مادران چه اصول تربیتی مناسب را در تربیت فرزندان به کار بگیرند تا در تربیت فرزندان خوب و سالم موفق باشند و این که مادران خود را چگونه قبل از فرزندآوری به رفتارهای خوب عادت دهند مسئله‌ای است که زیاد به بحث ما ارتباطی ندارد گرچه در مواردی ناگزیر هستیم که برای پرداختن به مسئله تربیت فرزندان و ذکر رفتارهای خوب آنان گریزی هم به نقش بی‌بدیل مادران در داشتن رفتار و صفات عالی داشته باشیم. به علاوه مقاله‌ای که ذکر شد در کتاب سبک زندگی حضرت فاطمه زهرا(س) و پاسخ به سوالات و شبهات شبکه‌های ماهواره‌ای که در تاریخ ۱۳۹۶ توسط آقای مجتبی صبوری تدوین و انتشار یافته است موضوع تربیت فرزندان توسط حضرت

زهر(س) به صورت کلی پرداخته شده است و در بیشتر موارد توضیحات نویسنده ذکر شده است و آیه یا روایتی در این زمینه بیان نشده است و اگر بیان شده است به صورت کلی به این مسئله توجه شده است که تربیت فرزندان بسیار مهم است و بی توجهی به این مسئله خطرات بزرگی برای جامعه به دنبال خواهد داشت. همچنین در کتاب رو شها و بینش های حضرت زهر(س) درباره یک زندگی زیبا که در تاریخ اول پاییز ۱۳۸۲ توسط آقای احمد لقمانی انتشار یافته است مواردی کوتاه از سیره حضرت زهر(س) بیان شده است که درباره تربیت فرزند است ولی دسته بندی خوبی برای آن شکل نگرفته است.

همچنین در مقاله ای با نام بررسی تطبیقی روش های تربیتی حضرت زهر(س) در فرزندپروری با روش های تربیتی عصر مدرن که توسط آقای مجید زارعی و راحله کاردوانی در آذر سال ۱۳۹۲ انتشار یافته است هرچند آیه یا روایت در زمینه تربیت فرزندان حضرت زهر(س) ذکر گردیده است ولی فاقد دسته بندی مناسب از جهت انواع تربیت جسمانی، عاطفی و معنوی می باشد و بیشتر سعی شده است که روش های الگویی در تربیت فرزند را به مادران بیاموزد و راهکارهای کافی در مورد این مسئله تربیت فرزند به مادران ارائه نشده است، در حالی که ما در مقاله حاضر در صدد هستیم که با الگو پذیری از سیره حضرت زهر(س) راهکارهایی را در زمینه تربیت فرزند به مادران عزیز ارائه دهیم.

روش مطالعه انجام شده کتابخانه ای است و مادران با استفاده از روش هایی که حضرت زهر(س) در زمینه تربیت جسمانی به کار می بردند و بازی هایی که با کودکان بزرگوار خود انجام می دادند و در قالب این بازی ها تعالیم اسلامی و آداب عبادی را به فرزندان می آموختند، همچنین با مراقبت از تغذیه و بهداشت کودک و پرورش احساس و عاطفه فرزندان می توانند نقش بزرگی را در ساختن جامعه مسلمان داشته باشد. محورهای اصلی مقاله تربیت جسمانی، تربیت عاطفی و تربیت معنوی فرزندان است.

مفهوم شناسی

نقش:

نقش معانی مختلفی را به ذهن متبادر می کند. یکی از متداول ترین مفاهیم آن مرتبط با اعمالی است که هر فرد به مناسبت پایگاه هایی که در جامعه دارد انجام می دهد.^۱

^۱. توسلی، غلامعباس، نظریه های جامعه شناسی، تهران، سمت ۱۳۸۶ چاپ سیزدهم، ص ۳۰۲

مادر:

مادر در لغت عربی به «أم» و مادری به «أُمومة» ترجمه می‌شود. نیز به هر چیزی که وجود یک چیز یا منشاء تربیت و اصلاح آن یا نقطه آغاز امری باشد «أم» می‌گویند.^۱ در قرآن کریم بخشی از آیه‌ها ام‌الکتاب نامیده شده‌اند، آیاتی که آیه‌های دیگر به آنها ارجاع داده شده‌اند و در سایه آنها درک می‌شوند. مادران نیز ریشه فرزندان‌اند، فرزندان نیز پیوسته در پی مادران خویش‌اند و هنگام سختی‌ها به آنان پناه می‌برند.

سیره حضرت زهرا(س):

حضرت زهرا(س) بانوی دو عالم و فرزند پیامبر اکرم (ص) و حضرت خدیجه (س) است. در سیره این بانو مواردی مثل گذشت، فداکاری، روشنگری، اخلاق حسنه، شجاعت، استقامت، دفاع از مظلوم، دفاع از امامت و ولایت و ویژگیهای انسان کامل یافت می‌شود. این بانوی بزرگوار در سوره کوثر، آیه دهر، آیه تطهیر و... مورد مدح و ستایش قرار گرفته است.

تربیت:

تربیت در لغت و زبان فارسی به معنای پرورتن، پروراندن^۲ و در زبان عربی از ماده «رب» و «رَبَّ» به معنای پرورش دادن و بزرگ کردن بیان شده است.^۳ از نظر اصطلاحی نیز برای تربیت تعاریف مختلفی بیان شده است. پرورش و استكمال تدریجی موجود و تبدیل استعداد های درونی آنها به فعلیت^۴ کودک: کودک در لغت عبارت است از کوچک، صغیر، فرزندی که به حد بلوغ نرسیده (پسر یا دختر) طفل و... را هم شامل می‌شود.^۵

الگو:

به معناهای مختلفی است:

۱- شکل چیزی که از کاغذ یا مقوا بریده باشند مثل الگوی لباس که خیاط از روی آن پارچه را می‌برد
روبر، نمونه

^۱ حسین بن محمد راغب اصفهانی، مفردات الفاظ قرآن، ص ۸۵

^۲ آل عمران، ۷

^۳ عمید، فرهنگ عمید، ص ۳۱۱

^۴ الیاس أنطون، فرهنگ نوین، ص ۲۳۷

^۵ امینی، اسلام و تعلیم و تربیت، ج ۲، ص ۳۰

^۶ فرهنگ معین، محمد معین، ج ۲، ص ۱۴۱۱

و سیله می توان نیروی استقلال طلبی و اعتماد به نفس را در او پرورش داد. آنچه که روحیه اعتماد به نفس کودک را در این دوران حفظ می کند و آن را بارور می سازد آزادی و تجربه است، چون طفل در این سنین خود به سادگی تجربه می کند و می آزماید و در عمل به نتایج عینی می رسد که برای او یقین آور است. بنابراین سعی کنند کودک را متکی به خودشان بار بیاورند. لذا کارها و مسائلی که خود کودک به تنهایی قادر به انجام و حل آنها ست باید فقط توسط خود کودک انجام گیرد و در این راه نظارت غیر مستقیم و پنهانی بسیار مفید به نظر می رسد.

در این باره سیره حضرت زهرا (س) را می بینیم که به فرزندش امام حسن علیه السلام می فرمود: ای پسرم به مسجد برو و آنچه می شنوی برای من تعریف کن. امام حسن (ع) در دوران هفت سالگی به مسجد می رفتند و پای منبر رسول خدا (ص) می نشستند و آنچه در مورد وحی از آن حضرت می شنیدند وقتی به منزل بازمی گشتند برای مادرشان فاطمه زهرا (س) سخن می گفتند. در این باره متوجه می شویم که حضرت زهرا (س) چگونه با این شیوه به فرزند خود شخصیت می دادند و به او میدان می دادند که خود را مطرح کند و در قالب یک سخنران بتواند آنچه را که شنیده است به دیگران اطلاع دهد.

در این باره شایسته است مادران برای پرورش روحیه اعتماد به نفس به فرزندان از راهکارهای ذیل بهره بگیرند:

- ۱) مسئولیت ها و وظایف خاصی را به فرزندان خود بسپارند زیرا اگر مسئولیت های متناسب با سن کودک را به او محول کنند حس تلاش کردن برای رسیدن به هدف و موفقیت در کودک پرورش خواهد یافت.
- ۲) به فرزندان یاد بدهند که هیچ انسانی کامل نیست و شکست ها به ما درس می دهند و با درس گرفتن از شکست های گذشته می توانیم خودمان را بهتر کنیم.
- ۳) وقتی فرزندان کار اشتباهی انجام می دهند یا کاری انجام می دهند که باعث عصبانیت می شود باید با احترام با کودک رفتار کرد و بر سرش نباید فریاد کشید، بلکه باید با لحنی دوستانه و خوشایند او را متوجه اشتباهش کرد. باید سعی کنند پیامدهای طبیعی و منطقی رفتار اشتباهش را به او یادآوری کنند.
- ۴) وقتی با فرزندان تنها هستند گوشی تلفن را زمین بگذارند و هرگز او را به خاطر دنیای مجازی نادیده نگیرند.
- ۵) به فرزندان فرصت دهند که کارهایش را نشان بدهد تا درباره اش حرف بزند. بنابراین او احساس می کند که کارهایش ارزش توجه کردن دارد و افکار و نظراتش مهم است.

۳_ محبت به فرزند

از اصلی‌ترین و مهم‌ترین احتیاجات روانی کودک، برخورداری از محبت است. کودکان باید احساس کنند که والدین با آنها صمیمی و مهربان هستند و آنان را یاری می‌کنند، تا بعدها مسائل خود را با والدین در میان بگذارند. کودکانی که از محبت والدین محرومند، در خانه احساس ناامنی کرده و از زندگی ناراضی بوده، افسرده و پژمرده می‌گردند. برعکس کودکانی که از محبت والدین و مادر سرشارند، احساس سکون و آرامش بیشتری می‌کنند و از روحیه‌ای شاد بهره‌مند بوده و اعتماد به نفس کافی دارند.^۱

در این باره به سیره حضرت زهرا (س) می‌توانیم اشاره‌ای داشته باشیم:

سلمان می‌گوید روزی فاطمه زهرا سلام الله علیها را دیدم که مشغول آسیاب بود. در این هنگام فرزندش حسین (ع) گریه می‌کرد و بی‌تاب بود عرض کردم برای کمک به شما آسیاب کنم یا بچه را آرام نمایم؟ ایشان فرمودند من به آرام کردن فرزندم اولی هستم. شما آسیاب را بچرخانید.^۲

این نشان می‌دهد که حضرت زهرا (س) چقدر به محبت فرزندان اهمیت داده‌اند. بنابراین شایسته است مادران برای محبت به فرزند راهکارهای زیر را در پیش بگیرند:

(۱) تلاش کنند در رفتار، بازی، تفریح و شوخی در حد کودک به شرطی که حریم‌ها شکسته نشود یکی از ابزار محبت است.

(۲) کودک به ویژه در سنین خردسالی اظهار محبت دیگران را از طریق بوسیدن درک می‌کند، بنابراین مادران سعی کنند فرزندان خود را ببوسند.

(۳) در آغوش بودن و احساس گرمی بدن والدین برای فرزند آرامش بخش است، به ویژه هنگامی که با نوازش و لبخند همراه باشد.

(۴) والدین می‌توانند در هنگام استراحت داستان مناسبی را با شرایط سنی کودک برای او تعریف کنند و یا از کتاب داستان‌های کودکان بخوانند و در این خواندن‌ها داستان را جذاب‌تر و در جهت اهدافی که دارند سوق دهند.

(۵) اگر فرزند کار خوبی انجام داد برای تشویق و ابراز محبت به او جایزه‌ای برای او در نظر گرفته شود.

^۱ تربیت کودک از منظر آموزه‌های دینی، علی اصغر شعبان دخت، ص ۵۸

^۲ بحارالانوار، محمد باقر مجلسی، ج ۴۳، ص ۲۵۷

۴- پرورش روحیه ایثار و نوع دوستی

فرزندان هر خوب و بدی را ابتدا از اولین خاستگاه تربیتی یعنی خانواده می آموزند. پرورش روحیه گذشت و ایثار در فرزند یکی از آن تدابیر تربیتی مهم است که اثرات بس فراوان در ابعاد متفاوت زندگی اکنون و آینده کودک امروز و بزرگسال فردا دارد. نهادینه شدن روحیه بخشش و فداکاری باعث می شود که اندیشه کمک رسانی در اولویت ارزشمندی های اخلاقی فرزند واقع گردد و وی نیز این عمل را به فرزندانش خویش منتقل نماید. در نتیجه در پایه گذاری این سنت پسندیده و اجرای آن همگان شریک خواهند بود.

در سیره حضرت زهرا (س) به مواردی از این ایثار و نوع دوستی و آموزش آن به فرزندان بر می خوریم که وقتی که عربی خدمت رسول خدا (ص) رسید و پیامبر اکرم خطاب به مسلمانان فرمودند که چه کسی این مرد را امشب میهمان می کند حضرت علی (ع) اظهار آمادگی کردند و از حضرت زهرا (س) در این باره کمک خواستند. حضرت زهرا (س) فرمودند ما طعامی جز به اندازه خوراک کودکانمان نداریم ولی میهمان را بر فرزندان خود مقدم می داریم حضرت زهرا (س) با توافق امیرالمؤمنین و فرزندان، فرزندان را گرسنه خوابانید.^۱

بنابراین مادران شایسته است راهکارهای ذیل را برای پرورش روحیه ایثار برای فرزندان خود به کار بگیرند:

(۱) سعی کنند که فرزندان خود را در انجام کارهای خیر و نوع دوستانه پیشقدم کنند. بنابراین کودک نه تنها خود را تواناتر و **داراتر** از قبل می یابد، بلکه موجب پرورش روحیه عزت نفس و ارز شمندی در کودک می شود.

(۲) به فرزندان آموزش کمک کردن بیاموزند. مثلاً به او آموزش دهند وقتی مادر بزرگش وارد می شود به او کمک کند یا برای خواهر یا برادر کوچکترش وقتی اختصاص دهد و کتابی برای آنها بخواند.

(۳) مادران همیشه نیکوکار باشند و سعی کنند که به کسانی که نیازمند هستند کمک کنند. تماشای این موارد توسط فرزندان موجب پرورش روحیه ایثار و نیکوکاری در آن ها می شود.

(۴) استعداد و علاقه های کودکان را پیدا کنید و یک جا یا سازمانی پیدا کنید که در آن فعالیت کند. مثلاً اگر کودک آشپزی دوست دارد می تواند داوطلبانه در یک آشپزخانه عمومی یا خیریه کمک کند.

(۵) کودک را با کودکان بزرگتر که ایثار و ازخودگذشتگی دارد هم بازی کنید تا او نیز به تدریج این گونه رفتارها را بیاموزد.

^۱ بحارالانوار، محمد باقر مجلسی، ج ۴۱، ص ۲۸

نتیجه گیری

از سیره تربیتی حضرت زهرا (س) در تربیت کودک روشن می شود که جایگاه مادر در زمینه تربیت جسمانی، معنوی و عاطفی از اهمیت خاصی برخوردار است، چرا که ریشه و اساس هر آموزشی در خانه و دامن مادر است. ما در تحقیق حاضر علاوه بر این که جنبه های مختلف تربیتی را بررسی کردیم برای هر کدام از این موارد راهکارهایی را هم ارائه دادیم تا مادران بتوانند با ارائه مصدیق آن، بهتر این وظیفه مقدس را به جا بیاورند. توجه به تربیت جسمانی فرزند از راه بازی و سرگرمی - های کودکانه برای آموزش آداب اسلامی به فرزندان، مراقبت از تغذیه و بهداشت کودک، همچنین تربیت معنوی فرزند و آموختن نماز، روزه و انفاق و پرورش اعتقاد به خداپرستی و امامت و پوشش فرزند با بهره گیری از شیوه های جذاب در سیره حضرت زهرا (س) و نهایت تلاش ایشان حتی در شرایط سخت بیماری، تربیت عاطفی فرزندان در سیره توجه به آنان و احترام و تکریم فرزندان، پرورش اعتماد به نفس و خودباوری و محبت به فرزند و پرورش روحیه ایثار، از مهم ترین جلوه - های تربیتی حضرت زهرا (س) در پرورش فرزندان است که همراه با راهکار در مقاله حاضر ارائه شد.

منابع

- ۱-مجلسی، محمدباقر، ۱۴۰۳-۱۴۱۳ ه.ق، بحارالانوار، بیروت، لبنان، دارإحياء التراث العربی.
- ۲-اربلی، علی بن عیسی، ۱۳۸۹ ه.ش، کشف الغمه، تبریز، ایران، بنی هاشمی.
- ۳-نعمان بن محمد، ابن حیون، ۱۳۸۳-۱۳۸۵، دعائم الاسلام، قم، مؤسسه آل البيت(عليهم السلام)، دارإحياء التراث العربی.
- ۴-ابن بابویه، محمدعلی، علل الشرائع، قم، ایران، مکتبه الداوری
- ۵-ابن شهر آشوب، محمدبن علی، المناقب، قم، ایران، علامه.
- ۶-علی بن موسی، ابن طاووس، محقق میرابوطالبی، ۱۳۸۰ ه.ش، ترجمه لهوف، قم، ایران، دلیل ما.
- ۷-کلینی، محمد بن یعقوب، ۱۳۴۸_۱۳۶۷ ه.ش، کافی، تهران، ایران، دار الکتب الاسلامیه.
- ۸-ابن اثیر، علی بن محمد، ۱۹۷۰م، اسدالغابه فی معرفه الصحابه، بیروت، لبنان، دارإحياء التراث العربی.
- ۹-راغب اصفهانی، حسین بن محمد، ۱۴۲۲ ه.ق، المفردات فی غریب القرآن، بیروت، لبنان، دارالمعرفه.
- ۱۰-پیشوایی، مهدی، ۱۳۹۷ ه.ش، سیره پیشوایان، قم، ایران، مؤسسه امام صادق علیه السلام، چاپ چهل و سوم.
- ۱۱-خاتمی، احمد، ۱۳۹۳ ه.ش، سیره فاطمی، قم، ایران، مسیا، چاپ اول.
- ۱۲-امینی، ابراهیم، ۱۳۸۷ ه.ش، اسلام و تعلیم و تربیت، قم، ایران، بوستان کتاب قم(انتشارات دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم)
- ۱۳-شعبان دخت، علی اصغر، ۱۳۹۱، تربیت کودک از منظر آموزه های دینی، قم، ایران، مشهور، چاپ دوم.
- ۱۴-معین، محمد، ۱۳۸۱ ه.ش، فرهنگ معین، تهران، ادنا:کتاب راه نو، چاپ چهارم.
- ۱۵-آنطون، الیاس، ۱۳۸۴ ه.ش، فرهنگ نوین عربی _فارسی، تهران، ایران، کتابفروشی اسلامیّه، چاپ دوازدهم.
- ۱۶-محمداحسائی، ابوالفضل سجادی، بهمن ۱۳۹۲، بررسی تطبیقی عوامل رفتاری تربیت معنوی فرزندان خانواده از دیدگاه اسلام و رفتارگرایی، نشریه معرفت، سال بیست و دوم.